

georg
schöllhammer

rosa luksemburška rosa of luxembourg

kip autorice sanje ikeković
kao odgovor na luksemburški
ratni memorijal gelle fra i
debata koju je izazvalo
njegovo otkrivanje

sanja ikeković's
counter-monument
to the luxembourg war
memorial gelle fra,
and the debate it
has caused

▼ "Srušite to!" "Šaka u oko!" "Uklonite to
smeće!" - U finansijskom raju kakav je
Luxembourg, u jednoj od najbogatijih po-
krajina svijeta, kip trudne žene izazvao je
raspravu o kulturnom liberalizmu koja je -
između ostalog i po svojoj žestini - nalikova-
vala onoj koju je započeo ultra-konzervati-
vac Jesse Helms svojom kampanjom protiv
djela Andresa Serrana i Roberta Mapple-
thorpea u Sjedinjenim Državama krajem
osamdesetih. Zagrebačka umjetnica Sanja
Ikeković podigla je kopiju luksemburškog
zaštitnog znaka *Gelle Fra* u njegovoj blizini
kao svoj prilog izložbi *Luxembourg - The
Luxembourgers*, koju je organizirao Enrico
Lunghi u Casinu Luxembourg. Ta je replika
itekako uzbunila duhove. *Gelle Fra* je neo-
klasicistički kip koji je 1923. godine stvorio
Claus Cito u spomen luksemburškim
dobrovoljcima u Prvom svjetskom ratu, a
koji su uništili nacisti. Sada su se začuli
prigorovi desnice da se replika izruguje tom
starom spomeniku nacije. No, ta je indi-
gnacija sasvim novog datuma: naime, *Gelle
Fra* je tek nedavno postala "spomenikom
nacije". Bilo je to tek nakon njegova po-
novnoga podizanja 1985. godine. Luksem-
burški su radnici 1940. sakrili kip od
nacista. To je one koji su ga odlučili po-
novno podignuti, a čija je jedina prvobitna
motivacija zapravo bila želja za očuvanjem
spomenika, navelo da spomenik proglose
antifašističkim memorijalom.

Sanja Ikeković je svojom replikom u
središte interesa dovela upravo tu kontro-
verzu koja okružuje zlatnu junakinju, a koja
je bila potisнутa iz svijesti javnosti: godine
1923. katolička i konzervativna buržoazija
pobunila se protiv "gole žene koja stoji
točno nasuprot svetištu katedrale". Od
1981. godine se u sklopu rasprava o spo-
meniku prvi put raspravljalo o pitanjima
kao što su prisilna mobilizacija za vladavine
nacizma, postupanje prema dobrovoljcima
u španjolskom gradanskom ratu i način na
koji su žene zapostavljene u službenoj his-
toriografiji.

No taj je rad na lokalnoj memoriji i protiv
njezina pogrešnog povjesnog tumačenja
bio tek omanji faktor u javnoj raspravi koju
je izazvala *Gospa Rosa Luksemburška*
Sanje Ikeković. Liberalni su komentatori
stupili u obranu tog umjetničkog djela protiv
ogorčenih Luksemburžana s namjerom
da - ili se barem tako činilo - dotaknu
uistinu skandalozne teme: otvorene ispadne
rasističke zlobe usmjerenе protiv umjetnice.
Naime, glas desnice, koja je Sanju Ikeković

● "Tear it down!" "An eyesore!" "Take
this rubbish away!" - In the fiscal para-
dise of Luxembourg, one of the richest
regions in the world, the statue of a preg-
nant woman has provoked a debate about
cultural liberalism similar to the one caused
by the ultra-conservative Jesse Helms with
his campaign against the works of Andres
Serrano and Robert Mapplethorpe in the
USA in the late '80s - and just as heated.
The Zagreb artist Sanja Ikeković erected a
replica within sight of the Luxembourg
landmark *Gelle Fra* as her contribution to
the exhibition *Luxembourg - The Luxem-
bourgers*, organized by Enrico Lunghi in the
Luxembourg casino; and this replica has
caused feelings to run high. Created by
Claus Cito, the *Gelle Fra* is a neo-classicistic
monument erected in 1923 as a memo-
rial to Luxembourgian volunteers in the
First World War. It was demolished by the
Nazis. Right-wing voices were now heard
saying that the replica made fun of this old
national monument. This was indignation
with an extraordinarily short memory. For
the *Gelle Fra* became a "national monu-
ment" very late on; in fact, only after it was
reerected in 1985. In 1940 Luxembourgian
workers hid the statue from the Nazis. This
induced those reerecting the memorial,
whose sole motivation was actually a desire
to preserve monuments, to build the statue
up to be an anti-fascist memorial.

With her replica, Ikeković made the
controversy surrounding the golden heroine,
which had been driven from public aware-
ness, her central theme: in 1923, the
Catholic, conservative bourgeoisie rose up
against the "naked woman right opposite
the sacred shrine of the cathedral". And,
from 1981, during the debates surround-
ing the reerection of the monument, issues
such as compulsory recruitment during the
Nazi years, the treatment of volunteers in
the Spanish Civil War, and the way women
had been left out of official historiography
were discussed for the first time.

But this work on local memories and
against their historical misrepresentation
was only a minor factor in the public con-
troversy about Ikeković's *Lady Rosa of
Luxembourg*. It was cited by liberal com-
mentators to legitimate their defense of the
work against the people's anger so that they
- or so it seemed - could skirt the truly scan-
dalous issue: the openly racist malice
directed against the artist. The voices from
the Right that admonished Ikeković by say-

sl.1,3: *Lady Rosa of Luxembourg* Sanje Ikeković i
ratni memorijal *Gelle Fra* / *Lady Rosa of Luxembourg*
by Sanja Ikeković and the war memorial *Gelle Fra*,
Luxembourg, 2001.

MADONNA MADONNA MADONNA MADONNA
A MADONNA MADONNA MADONNA MADONNA
NA MADONNA MADONNA MADONNA MADONNA
L'INDEPENDANCE L'INDEPENDANCE L'INDEP
ENDANCE L'INDEPENDANCE L'INDEPEND
ANCE L'INDEPENDANCE L'INDEPEND
ANCIAL INDEPENDANCE INDEPEND
KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAP
ITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAP
KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAP

2

opomenula da bi ona, kao Hrvatica, morala biti prva koja će razumjeti simboličku vrijednost spomenika otporu, bio je još i najumjereniji. Luksemburški su nacionalisti, međutim, besramno insinuirali kako je Ivezović svojom replikom pokušala iznova uništiti spomenik koji je 1940. godine postao simbol otpora "u interesu Njemačke".

Čak su i liberali, koji su se osjetili ugroženima od strane desnice, na prilično simptomatičan način pokušali regionalizirati to umjetničko djelo. Jedna je političarka, na primjer, javno izjavila sljedeće: "Ratovi u bivšoj Jugoslaviji dali su dodatnu dimenziju okrutnostima kojima su žene izlagane.

ing that she, as a Croat, should be the first one to understand the symbolic value of a memorial to resistance were the most moderate. Luxembourgian nationalists even crassly insinuated that Ivezović had tried once more to destroy this monument, which became a symbol of resistance in 1940, "in Germany's interest".

Even liberal politics, which felt itself under attack from the Right, found a not unsymptomatic way out by regionalizing Ivezović's work. One female politician, for example, was heard delivering the following public statement: "The wars in the former Yugoslavia have added another dimension to the cruelties to which women have been

sl.2: S. Ivezović, *Lady Rosa of Luxembourg*, 2001.

Silovanje kao ratna strategija - a rat u Jugoslaviji se teško može nadmašiti po okrutnosti - bilo je usmjereno protiv žena kao specifičnog cilja." Druga je linija obrane - koju je, na primjer, zauzela ministrica kulture Erna Hennicot-Schoepges - pokušala umanjiti javni status djela interpretirajući ga u kontekstu osobnog iskustva umjetnice: spomenula je kako je Sanja Iveković bila i neposredna i posredna žrtva rata te da je njezina majka, aktivna sudionica pokreta otpora, provela dvije godine u Ausschwitzu.

Ti pokušaji napada i obrane koji su potekli iz različitih političkih tabora imaju i jedno zajedničko obilježje: nepriznavanje spola kao specifične kategorije u okviru rasprave o nacionalnoj pripadnosti i nacionalnoj uključenosti/isključenosti. Deteritorijalizacija i privatizacija motiva koja obezvreduje ili čak poriče lokalno - kao i univerzalno - političko (a ne tek kulturno) značenje Ivekovićine umjetničke intervencije, dobro je poznata strategija.

Djelo Sanje Iveković od sedamdesetih se godina vrti oko tema spola, identiteta i memorije. Svojom trudnom junakinjom ona se također okrenula jednoj od ključnih tema feminističke borbe za priznanje tijekom prošlih desetljeća, a to je neutralnost, apstraktost i općenitost definicije građanskog statusa koja je kruto zadana u poslijeratnim evropskim ustavima i čija je slaba točka upravo ta nemogućnost da prepozna političku relevantnost spola. *Gëlle Fra*, spomenik koji je zakasnio i u stilističkom i u ikonografskom smislu te dvadesetih godina 20. stoljeća oponaša ženske alegorije nacionalne države iz 19. stoljeća - *Germanije*, *Polonije* i *Marijane* - prema mišljenju Sanje Iveković osobito je pogodan za otkrivanje te slabe točke, koja je i danas prisutna u konceptima nacionalnosti: "Taj je spomenik posvećen sjećanju na muškarce, a ipak, svoj učinak proizvodi ljepotom ženskog lika koji стоји na vrhu obeliska."

Od početka ožujka komemorativni su činovi pretvorili novu *Gëlle Fra* u mjesto javnog sjećanja: cvijeće vezano ukrasnim trakama polaze se "za ženu koja je patila zbog rata", a sama lokacija i rasprava koja je okružuje postali su snažno nabijen simbolički medij. I sama je umjetnica pružila primjer stavivši u podnožje kipa traku s natpisom na kojemu su navedeni suprostavljeni politički i kulturni pojmovi koji obilježavaju patrijarhalno viđenje žene: liberté, indépendance, pravda; umjetnost, kultura, kapital; djevica, Madona, kučka, kurva.

subjected. Rape as a system of war - the war in Yugoslavia, which could scarcely be surpassed in terms of cruelty, used it to make women a particular target." Another line of defense, one employed, for example, by culture minister Erna Hennicot-Schoepges, tried to tone down the work's public status by interpreting it in relation to private experiences in the artist's life: it was mentioned how Iveković had been a direct and indirect victim of the war, and how her mother, an active resistance fighter, had spent two years in Ausschwitz.

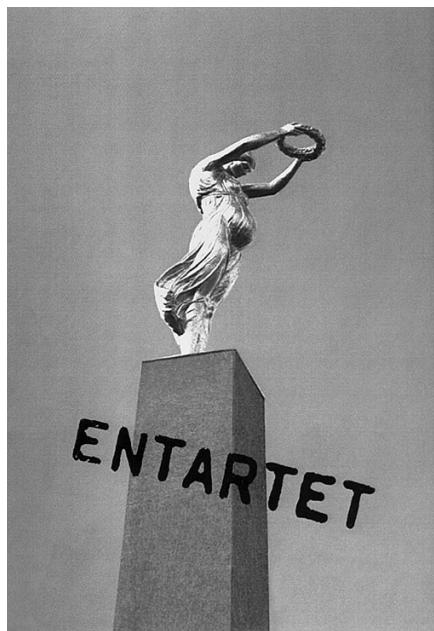
These attempts at attack and defense coming from various political flanks have one characteristic in common: the non-recognition of gender as a specific category when citizenship and national inclusions/exclusions are under discussion. The deteritorialization and privatization of motives, which plays down or even denies the local - and universal - political (and not merely cultural) significance of Iveković's art intervention, is a very familiar strategy.

Iveković's work has revolved around the themes gender, identity, and memory since the '70s. With her pregnant heroine, she takes up precisely this theme of feminist struggles for recognition over the past decades as well: the neutral, abstract, and universal definition of citizenship firmly set down in postwar European constitutions, whose blind spot is its inability to recognize the political relevance of gender. The *Gëlle Fra*, a monument that is belated both stylistically and iconologically, and, in the '20s, imitated the 19th century female allegories of the nation-state - the *Germanias*, *Polonias*, and *Mariannes* - is, says Iveković, especially suitable for exposing this blind spot, one that still exists today in concepts of citizenship: "This monument is dedicated to the memory of men, yet it derives its effect from the beauty of a female figure standing on the top of an obelisk."

Since the beginning of March, commemorative actions have made the site of the new *Gëlle Fra* into a place of public remembrance: flowers tied together with ribbons for the woman who suffered because of the war have been laid there, and the location and the debate surrounding it have become a highly charged symbolic medium. Iveković herself set the example by placing a ribbon with an inscription at the base of the statue. On it, she juxtaposed political and cultural terms

3

4

sl.4: Razglednica Dobro jutro Luxembourg / Postcard entitled Good Morning Luxembourg, Jerry Frantz, Danny Prum

sl.5: Traka u podnožju kipa s pojmovima koji obilježavaju patrijarhalno viđenje žene / Inscription band at the foot of the monument bearing words conveying patriarchal view of the woman

sl.6: U atelijeru umjetnice / in the artist's studio: Tihomir Milovac, Damir Ujević, Petar Ujević, Sanja Iveković, Josip Jerković

MADONNA MADONNA MADONNA MADONNA
A MADONNA MADONNA MADONNA MADONNA
NA MADONNA MADONNA MADONNA MADO
NNA MADONNA MADONNA MADONNA MAD
L'INDÉPENDANCE L'INDÉPENDANCE L'IN
DÉPENDANCE L'INDÉPENDANCE L'INDÉP
ENDANCE L'INDÉPENDANCE L'INDÉPEND
ANCE L'INDÉPENDANCE L'INDÉPENDANCE
KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPI
TAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL
KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAP
ITAL KAPITAL KAPITAL KAPITAL KAPITA

5

→ Georg Schöllhammer - urednik časopisa Springerin Hefte für Gegenwartskunst, međunarodnog tromjesečnika s područja umjetnosti, vizualne kulture i novih medija. 1988 - - 1994. radio je kao urednik bečkog dnevnog lista Der Standard. Objavio je veći broj članaka o suvremenim temama, a trenutno piše o pitanjima urbane i kulturne transformacije, različitosti i globalizacije s težištem na srednjoj i južnoj Europi. U tom je kontekstu djelovao i kao kustos transnacionalnog projekta *Translocation. New Media Art* u suradnji s časopisima, kulturnim institucijama, sveučilištima i kulturnim radnicima u regiji. Godine 2001. bio je jedan od kustosa festivala *du bist die welt* u Beču.

Georg Schöllhammer - editor of Springerin Hefte für Gegenwartskunst, an international quarterly on the arts, visual culture and the new media. During the period 1988 - 1994 he worked as an editor for Vienna's daily Der Standard. He has published widely on contemporary topics and is currently writing on issues of urban and cultural transformation, diversity and globalization focussing on Central and South Europe. In this context he curated the transnational project *Translocation. New Media Art* in cooperation with magazines, cultural institutions, universities and cultural workers of the region. In 2001, he co-curated the festival *du bist die welt* in Vienna.

VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN
IN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN
GIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VI
RGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN VIRGIN
LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ LA LIB
ERTÉ LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ L
A LIBERTÉ LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ LA LIB
ERTÉ LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ LA LIBERTÉ
KUNST KUNST KUNST KUNST KUN
ST KUNST KUNST KUNST KUNST KUN
KUNST KUNST KUNST KUNST KUNST KUN
ST KUNST KUNST KUNST KUNST KUNST
KUNST KUNST KUNST KUNST KUNST

KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR
LTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KU
UR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KUL
KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR KULTUR
LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUST
LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUST
LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUSTICE LA JUST
BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH
CH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH
BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH
CH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH BITCH

Sanja Ivezović time ne uspostavlja odnos samo prema dijalektici koja je iznikla oko tih natpisa i predmeta kipa, već i prema riječima urezanim na podnožju starog spomenika, kao što su nacionalistički tekstovi generala Focha koji veličaju rat.

Višestruko lokalno relevantnih aspekata sama po sebi nije dovoljna da se objasni uzrojanost koju je izazvalo djelo Sanje Ilevković. Prije bi se moglo reći da je luksemburški "umjetnički skandal" simptomatičan za obnovu, kako nasljeđa, tako i kulture, u vrijeme kada se sa svih strana čuju ekonomski motivirani argumenti u prilog ukidanju suvereniteta politike nacionalne države. ■

Napomena: Ovaj tekst objavljen je u časopisu Springerin, svezak VII, br. 2, 2001.
prijevod / translation: Goran Vujasinović

with terms denoting patriarchal views of women: liberté, indépendance, justice; art, culture, capital; virgin, Madonna, bitch, whore.

Iveković refers not only to the dialectics that have arisen around these inscriptions and the subject of the statue, but also to the words inscribed on the pedestal of the old monument, such as the nationalistic texts glorifying war composed by General Eoch

The manifold points of local relevance are in themselves not enough to explain the stir caused by Ivezović's work. The Luxembourg "art scandal" is, rather, symptomatic both of the restoring of heritage, and of culture, at a time when economically motivated talk about dissolving the sovereignty of nation-state politics is to be heard from all sides. ●

Note: This text was first published in Springerin, vol. VII, no. 2, 2001.

